

Anayurttan Atayurda
TÜRK DÜNYASI

Yıl: 7 • Sayı: 17 • ÜÇ AYLIK BİLİM KÜLTÜR VE ARAŞTIRMA DERGİSİ • 1999

Nevruz Özel Sayısı

T.C. KÜLTÜR BAKANLIĞI

Kazak Türkleri'nde

Nevruz

"Yeni yılı Nevruz haber verir."

Ali Şir Nevaf

Kazak Türkçesi'nden Aktaran

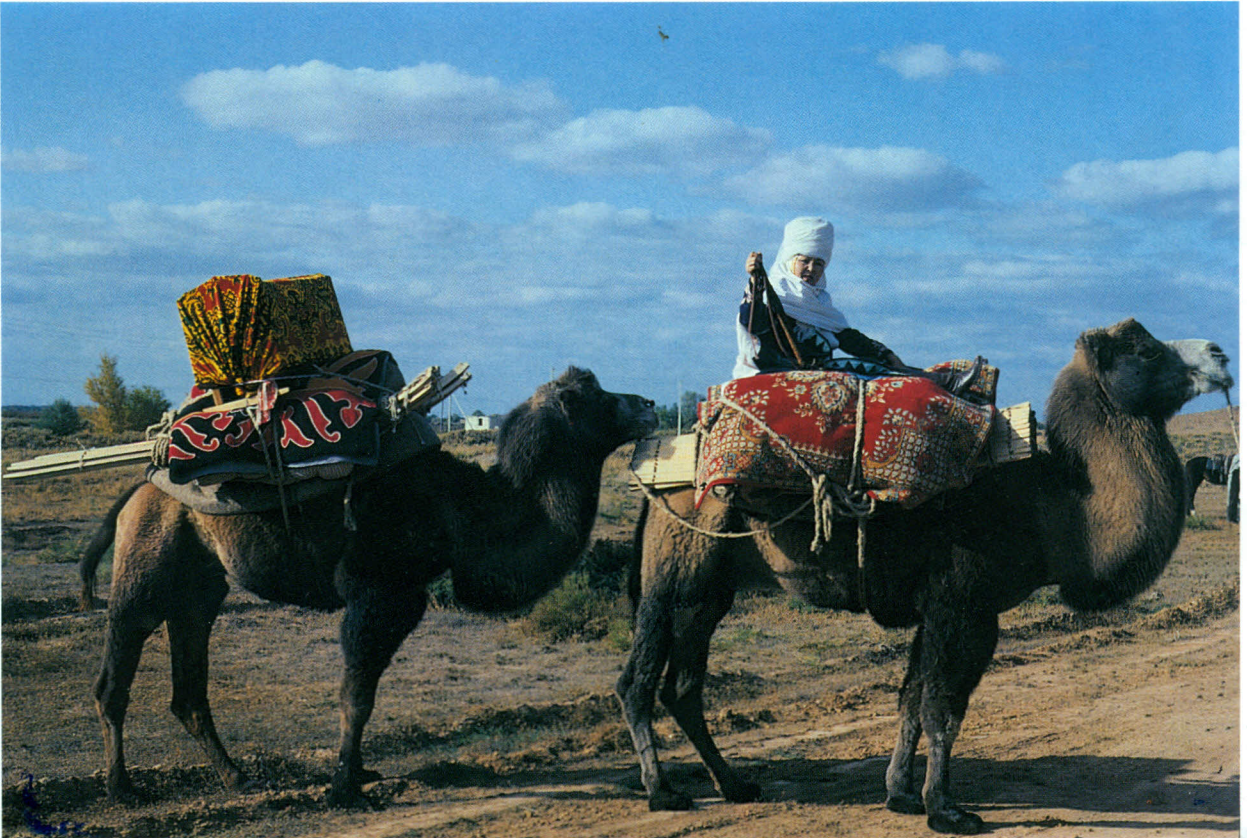
Süer Eker

Nevruz-Kazakça ay adıdır. Eski Türk topluluklarının hesaplarında Nevruz ayının ilk günü (eski hesaplama göre 9 Mart, yeni hesaplama göre 22 Mart) yani gündüz ve gecenin eşit hale geldiği gün-yılbaşısıdır. Nevruz'un yılın başlangıcı olarak nitelendirilmesine bu astronomik temel faktör esas olmuştur.

Nevruz sözünün kökeniyle ilgilenen bilim adamlarının düşüncelerini aktaralım: Nevruz - Farsçada "ferverdin" ayının ilk günüdür. Buna dayanarak, Nevruz sözünün Soğd ve Harezmi vasıtasıyla Kazak diline es-

ki Farsçadan geçtiğini ifade edebiliriz. 5000 yıllık tarihi olan bu kelimenin ilk hecesi "new" Hint-Avrupa dil âilesine özgüdür. Meselâ, Rusça'da -nov(ıy); Almanca'da noye; Latince'de- neo'dur. Soğd'ların -nawsarız, Harezmliler'in -Naw- sarci demeleri bu sebeptedir.

Milâdi 46 yılına kadar Romalılar yeni yılı 1 Martta başlatırlardı. Ancak, Roma İmparatoru J. Sezar bu geleneği değiştirerek astronom Sozigen'in araştırmaları sonucunda yeni yılın 1 Ocak'tan itibaren başlatılmasını emretmiştir. Eski belgeler incelendiğinde, efsanevi

padişah Cemşid'in "Jâmşi" İran'da yeni yıl bayramını ilân ettiği ve ilk kez yeni yıl ateşini yaktığı ortaya çıkar. O dönemden itibaren insanların ruhlarını arındıran gücü olduğuna inandıkları kutsal ateş üstünden güzel kıyafetlerle atlama geleneği ortaya çıkmıştır. 22 Martta İranlılar bayramlık halının üstünde oturarak "Nevruz"u seyrederek. Sofraya, pişmiş çeşitli yiyeceklerin bulunduğu kâseler, canlı balıkların ve yeşil yaprakların yüzdüğü kaplar, boyalı yumurtalar konulur...

Afganlılar da Martta yeni yılı büyük bir mutlulukla karşılarlar. Afgan halkının "ilk saban" - "kul'bakaşi" denilen bir geleneği vardır. Buna göre, çiftçiler ekin tarlasına gider ve ilk sabanı sürerler; sabanın arkasından ise en itibarlı çiftçiler yürür. Yedi gün boyunca yedi türlü yemiştan son derece nefis içecekler yapılır, zorunlu olarak yeni giysiler dikilir, bu sebeple halk arasında yeni yıla, "yeni elbise günü" adı verilir.

Hindistan'ın çeşitli eyaletlerinde yeni yıl, bir sene zarfında on kez kutlanır. Güney Hindistan'da bu bayram mart ayında başlar; bütün evler bayram esnasında çiçeklerle donatılır.

Eski Romalılar mart ayına mars diyorlardı. Norveçliler günümüzde bu adı kullanırlar. Fransızlar mar, Bulgarlar mart, İspanyollar marzo, romenler marti,

Portekizliler marso, Macarlar martsivş, Ukraynalılar berezen, Beloruslar sakavnik, Kazaklar nawrız veya ulustın ulı küni derler.

Nevruz kutlamalarıyla ilgili olarak "Avesta" kitabından, M. Kaşgarî, Ebu Reyhan Birunî, İbn-i Belhî, Ömer Hayyam vd. sanatçı ve bilim adamlarından, masallardan bilgi edinmek mümkündür.

Yeni yıl, kışı çıkarma, Özbek halkının çiçek bayramı (lola) gibi evrensel bayramları pek çok kimse bilir. Bunların tamamı, hareket noktasını tabiattan, mevsimlerden alır. Nevruz bayramı da aynı şekilde, halkın dünya görüşünden hayat felsefesinden doğmuştur. Geçmiş dönemlerde, Orta Asya hakimleri bu bayram münasebetiyle mahkûmları affetmişlerdir. Bu şekilde, Nevruz Kazak, Özbek, Karakalpak, Çuvaş, Türkmen vd. Türk halkları aynı tarihte büyük bir coşku ve mutlulukla kutlamışlardır. Bayramda genç - ihtiyar herkes bütün köyü dolaşarak tebrikleşirler. Yaşlılara, ileri gelenlere öküzün kellesi verilir, delikanlılar "nawrızkôje" içerler. Bayram gösterileri çerçevesinde, çeşitli oyunlar eğlenceler tertip edilir. Hayat-gelenek şiirlerine dayalı nevrız şiirleri, "aytıs"lar okunur; yanılmacalar, bilmece sorular; şarkılar söylenir; kıssalar anlatılır. Bazı yerlerdeki kadın-erkek güreşleri, halkın büyük ilgi

duyduğu gösterilerdir.

Nevruz şiirinin aslı, özü insanlar arasındaki iyi niyet, sevgi, hoşgörü ve iyi dileklerin bildirilmesidir.

Kazak ülkesinde "nevruz" bayramı 1926 yılına değin kutlanmış, daha sonra, bilinmeyen sebeplerle unutulmuştur. Ancak Orta Asya Cumhuriyetlerinde "nawruz" ilkbahar, emek bayramı olarak altmışlı yılların başından beri kutlanagelmıştır. Cumhuriyetimizde nevrüz uzun bir süreden sonra ilk olarak 1988 yılında, yani altmış iki yıl sonra tekrar kutlanmış ve halk bayramı olarak nitelenmeye başlamıştır. Nevruz bayramının yeniden kutlanmaya başlaması, basın yayın dünyasında geniş ölçüde yer bulmuştur.

Böylece, yaklaşık üç nesillik bir aradan sonra "nevruz" bayramı yeniden halka mal oldu. Acaba "nevruz" bayramının günümüzde nasıl kutlanması gerekir?

Bu konuda pek çok farklı düşünce bulunabilir. Ancak bayramın asıl amacı belirlendikten sonra, ilgililerin sanatsal anlayışları çerçevesinde geliştirilmeye çalışılması yerinde olacaktır.

"Nevruz" bayramı-bütün halkın bayramıdır!

"Nevruz" bayramı - halkın tamamının kafasını ve yüreğini güçlendiren bir bayram - eğlence şeklidir.

"Nevruz" bayramı - geniş kitlelerin emekçi halkın bayramı, emek bayramıdır!

"Nevruz" bayramı - çobanlar kavminin, çiftçilerin, "döl" bayramı, tabiat değişmelerinden kaynaklanan yılbaşısıdır!

"Nevruz" bayramı - unutturulamayan, daima yâd edilen, her zaman yeniden doğup, zamanla birlikte yenileşen ve geleceği aydınlık bayram timsalidir! "Nevruz" bayramının en önemli güzelliği halk şenliği (narodnoye gulyaniye), halk düğün - bayramı, halk eğlencesi olmasıdır. "Nevruz" bayramını "ölen-jur"sız, "aytus"sız düşünmek aslâ mümkün değildir. Bütün zamanlara, mekânlara esas olan nevrüz "jur"ını ortaya koymak gerekir. Bunun için de, "nevruz jur"ının görevlerini amaçlarını, temel işlevlerini hatırlamamız şarttır.

Biz aşağıda "nevruz" bayramının kısaca bir senaryo taslağını sunuyoruz. Elbetteki, bu çalışmada zamanın süzgecinden geçmiş, küller altında kalmış; ancak, tekrar dirilip çevresine ışık saçan ata geleneğimizdeki bütün unsurların kapsamlı biçimde ele alındığı iddia edilemez. Zaman ve nesiller değiştiççe geleneğin anlam ve öneminin artacağını, yeni olumlu nitelikler, yeni tür ve biçimler kazanacağını düşünerek bu bölü-

mün de çağdaş bakış açısından incelemek gerektiğini ifade etmeliyiz.

Her kasaba, her köy kendi imkânlarına göre bulunduğu yerde kutlama yapar. Ancak bunun kesin bir kural olduğunu söylemek doğru olmaz. Halkı bir araya getirmeyi bilen, atılgan, sevgili, açık fikirli, coşkun gönüllü nesillerin, nevrüzü geliştirip, içeriğini zenginleştirerek onun anlam ve önemini daha da artıracığına şüphe yoktur.

Her zaman olduğu gibi, Ulusun Ulu Günü kutlamaları başlamadan önce, icra komitesi daha bir iki ay önceden faaliyete geçer. Birleşerek ve danışarak yapılan plâna göre geleneksel "nawruz köje"yi hazırlayacak olanlar seçilir (Önceleri hemen hemen her aile bizzat "nawruz köje" yapıp dağıtırdı.)Eğer imkân varsa, özel aşçı seçilmeden genellikle aynı "nawruz köje"nin yapıp, bayramda dağıtma organizasyonu, şüphesiz, en uygun olanıdır.⁷

"Nevruz" bayramı öncesi, hazırlıklar başladığı zaman, bayram faaliyetleri ayrıntılarına kadar araştırılıp, bayram yerleriyle ilgili ölçülüp biçilen senaryo bölümünü hazırlamak uygundur. Bayramı organize eden komite üyeleri, bayram yiyeceklerinin halk beğenisinden kaynaklanan gelenek göreneklerle çok yakından ilgili olan "Nawruz Köje'nin dağıtılmasının unutulmaması da doğru olur". "Nawruz köje" -Eski Kazak takvimine göre yılın ilk ayı olan nevrüzde verilen bir yiyecektir. "Nawruz köje" iki hafta boyunca tek günlerde her aile tarafından sırayla verilir... "Nawruz köje" en az yedi çeşit yiyecek karıştırılarak pişirilir... "Nawruz köje"ye bütün köy halkı çoluk çocuğuyla çağrılır. "Nevruz" bayramına büyüklü küçüklü herkes katılır, eğlenceli oyunlar... tertip edilir" (Kazak Sovyet Ansiklopedisi 8. cilt, 288 s.).

Bir kısım, sanat topluluklarının konserlerinin icra edilmesinin sorumluluğunu üstlenir. Böylece herkes hazırlık işine şevkle girişerek bayram günü yaklaştığında bir kez daha toplanıp faaliyet düzenine son şeklini verir ve kasaba halkına duyurur. Bu gün yalnızca "nawruz köje" değil neş'eli yarışlar, "alaman beyge", yarışmalar, sanat, spor müsabakaları günüdür. Ayrıca; fırsat bulunduğu köy sokaklarına ağaç dikme faaliyetleri de icra edilebilir.

Bayram gününü "akın-jraw"lar açar. Köylerden gelen söz üstadları her yerde atışıp, nevrüz gününü methederek, halk ve toprağı şiirde birleştirir, arzularını dile getirip bayramı renklendirirler. Şairler ve şarkıcı-

lar yalnızca bir yerde hüner göstermezler. Gruplar halk arasında dolaşarak şarkı söyler, şiir okurlar. Böylesi bir güne tanınmış sanatçılar, bilim adamları, yazarlar ve sporcular da davet edilmeli, ilgi çekici toplantılar yapılmalıdır. Nevruzla ilgili, günümüzün insan zihnini yakından meşgul eden problemler hakkında fikir yürütme, tartışma, bu konuların dışındakilere yararlı olacaktır.

Bu günde **Aldar Köse'nin, Kojanasır'ın Tazşa Bala'nın** da katılmasıyla nükteli, neşeli, mizahî ilginç oyunlar, hoş manzaralar bayram güzelliğini artırır. Fantastik masalların karakterlerini, kahramanlar "jır"ındaki **Kobilandı, Yer Tarğın, Alpamus, Kamber, Tölegen** gibi ülkesi ve halkı için mücadele eden bahadırılar, **Kurtka** gibi akıllı, **Gülbarşın** gibi iyi huylu, **Kız Jibek** gibi sevimli, halkın bağrından doğan en mükemmel şekilde ortaya konan güzeller alayı teşkil edilip herbiri kendisine özgü hareketleriyle halk arasında yürüdüğü takdirde bayramın bir başka türlü güzelleşeceği mutlakdır.

Ya halk hafızasında korunan hatipler ve önderler?! **Jiyrenşe ve Karaşaş, Bala Omar ve Kız kımka, Kazsesli Kazıbekler** hünerli söz ince fikir yarışını daha da renklendirmiş olsa **"nur üstüne nur yağmaz mı?!"**

Bir yerde **Äset ile Kempirbay** karşılaşırsa, bir başka tarafta **Bala Kenen** ve Kız Şöliypa kapışsa, bir başka zamanda Rayhan ve Yesenkul atışarak seyredenleri mutlu etsin! Bunların hepsi de şüphesiz ilginç ve güzel olacaktır. Ayrıca at yarışı, **"kız kuwuw", "tene aluw", "jambı atuw"** oyunları, güreş müsabakaları, güç deneme, çeşitli hüner gösterileri nasıl bir kenarda bırakılabilir?...

Ayrıca bu günde voleybol, basketbol, satranç, **"toğız kumalak"** *, dama ve futbol oyuncuları ile seyirciler bir araya geleceklerdir. Ayrıca el sanatları üstadlarının eserleri sergilense, çocuk resim yarışmaları, yemek pişirme müsabakaları yapılsa ve bütün bu faaliyetler halkı kucaklasa iyi olmaz mı? Elbette iyi olur. Bütün bu faaliyetlerin organize edilebilmesi organizasyon komitesinin elindedir. Bu sebeple komitenin bizzat halkla istişare ederek ortaklaşa çalışması en iyi çözüm yoludur.

Ulusun Ulu Günü **"Nevruz"** bayramlarınız kutlu olsun!

*Dokuz taşla oynanan eski bir Kazak oyunu

